

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ І ПРОГРАМНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ ТА СТИМУЛЮВАННЯ УЧАСНИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

МАТВЕЄВ Петро Сергійович - доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

УДК 346.43

Стаття посвячена аналізу общегосударственных программных положений и государственных гарантий, их влиянию на инновационное развитие экономики в дальнейшем. Проведен анализ государственного программного регулирования и особенностей хозяйственно-правового регулирования финансовых соглашений.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інтелектуальний потенціал, промислова власність, державне регулювання, державне управління, фінансові угоди, інноваційні договори.

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі ухвал Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади та т.ін.) щодо науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів. Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України [1], Господарського кодексу України [2], Закону України «Про інноваційну діяльність» [3], Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні» [4], Закону України «Про інвестиційну діяльність» [5], Закону України «Про наукову і науково-технологічну діяльність» [6], Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [7], інших нормативно-правових актів визначаючих правові, економічні і організаційні принципи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, які встановлюють форми стимулювання дер-

жавою інноваційних процесів і направлені на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України (ст. 54) де зазначено, що громадянам гарантується свобода наукової і технічної, а також інших видів творчості, гарантується державне сприяння розвитку науки.

У ст. 325 Господарського кодексу України [2] і у ч. 1 ст. 1 Закон України «Про інноваційну діяльність» [3] міститься легальне визначення інноваційної діяльності як діяльності, спрямованої на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Концепція національної інноваційної системи сьогодні активно використовується розвиненими країнами світу в розробці та реалізації довгострокових планів і програм розвитку та застосовується як інструмент розбудови «нової економіки». Як комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, державна цільова програма – це програма спрямована на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, що здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України з попереднім узгодженням відповідальних виконавців у визначені строки. Зазначені програми можна умов-

но поділити на два види. Перший вид: загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля – це програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади; другий вид: інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки. Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем [8].

Вищезазначені визначальні положення, що покладаються в основу державних цільових програм, є об'єктом нашого дослідження та відповідним базисом для структурно-правового аналізу.

Зазначимо, що реформування господарського-інноваційного сектору України передбачає активізацію інноваційних процесів в економіці, повноцінне використання потенціалу науки. Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання:

- підвищити конкурентоспроможність сектору наукових досліджень і розробок, забезпечити інтеграцію вітчизняного сектору наукових досліджень у Європейський дослідний простір;
- підвищити ефективність бюджетного фінансування наукової сфери;
- направити вітчизняний науково-технічний потенціал на забезпечення реальних потреб інноваційного розвитку економіки України й організацію проведення високотехнологічних товарів і послуг;

- підвищити ефективність національної інноваційної системи й інфраструктури інноваційної діяльності [9].

Так, на забезпеченні інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень у Європейський дослідний простір запроваджена Програма інтеграції України до Європейського Союзу [10], яка передбачає підвищення ролі держави у проведенні структурної політики переважно з використанням економічних важелів, власних ресурсів, можливостей інтеграційних процесів та забезпеченням інноваційного типу розвитку економіки. Завданням зазначеної програми є:

- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- здійснення переходу від споживацької ідеології у використанні ВВП до забезпечення інвестиційного розвитку;
- підвищення рівня нагромадження в економіці, особливо частки інвестицій в основний капітал;
- стимулювання інноваційних процесів з метою технологічного оновлення, зниження енергоємності, підвищення ефективності і конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Ключовою проблемою державної інноваційної політики є формування та забезпечення реалізації її пріоритетів як головних та найважливіших напрямів системної діяльності. Так, вищезазначена державна програма встановила пріоритети щодо запровадження нових технологій, активізації інноваційної діяльності у напрямі науково-технологічного оновлення виробництва в усіх галузях економіки з підвищенням його техніко-економічних показників і забезпеченням конкурентоспроможності продукції на світовому ринку, зменшенні ресурсоємності, насамперед енергоємності матеріального виробництва, за рахунок впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій, згортання та реформування енерго- і ресурсоємних виробництв, переходу до ефективнішої галузевої структури, модернізації та створення інфраструктури для забезпечення світового рівня наукових досліджень, а також формування необхідних організаційних, економічних і норма-

тивно-правових засад забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності.

Далі варто звернути увагу на Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки, метою якої є створення у 2009-2013 роках в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективно використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки [11]. Акцентованими напрямками розвитку інноваційної інфраструктури, у відповідній державній програмі, наголошуються наступні: збереження існуючого підходу до розвитку інноваційної інфраструктури; розвиток фінансово-економічної підсистеми інноваційної інфраструктури як недостатньо розвинутої; розвиток виробничо-технологічної підсистеми інноваційної інфраструктури з поступовим впровадженням окремих елементів фінансово-економічної підсистеми; забезпечити фінансову підтримку інноваційної діяльності шляхом першочергового формування фінансово-економічної підсистеми як недостатньо розвинутої. Окрім встановлення програмних напрямків, наголошується на пріоритетах створення цілісної інноваційної інфраструктури на базі наукових установ та вищих навчальних закладів, підтримки та розвитку інноваційних малих підприємств, створенні інноваційної інфраструктури на регіональному рівні з одночасним забезпеченням міжрегіональної координації, оптимізації та розширенні мережі центрів інформаційно-консультаційної підтримки інноваційної діяльності, а також розбудові інфраструктури кадрового забезпечення інноваційної діяльності.

Щодо фінансування інноваційної діяльності підприємств, то варто зазначити, що однією з її форм є податковий інвестиційний кредит, який визначається як: відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень подат-

ку через загальне зростання прибутку, що буде отриманий згідно з чинним законодавством внаслідок реалізації інноваційних програм. Економічну основу податкового інвестиційного кредиту становлять кошти, які підприємство сплачує у вигляді податку на прибуток. Тому він багато в чому подібний до такої форми фінансової підтримки підприємства, як пільгове оподаткування прибутку. Інвестиційний податковий кредит має цільове призначення. Його надають переважно під інноваційні програми, які забезпечують реалізацію таких науково-технічних пріоритетів, як:

- науково-технічне оновлення виробництва з підвищенням його техніко-економічних показників і забезпеченням конкурентоспроможності на світовому ринку;

- прискорення розвитку наукомістких та високотехнологічних галузей і виробництв, здатних кардинально змінити економічний та науково-технічний потенціал України;

- розширення виробництва в найбільш пріоритетних і ефективних для національної економіки секторах ринку.

Введення інвестиційного податкового кредиту має певні переваги порівняно з іншими формами кредиту. Так, при звичайному банківському кредитуванні використовуються вільні кредитні ресурси, яких, як відомо, хронічно не вистачає. Крім того, банківський кредит надається на умовах сплати досить значних відсотків, що робить інноваційні інвестиції за рахунок такого кредиту для підприємства економічно обтяжливими. Запровадження інвестиційного податкового кредиту не вимагає додаткових кредитних ресурсів, бо в ньому використовується ресурсний потенціал самого підприємства у вигляді прибутку, а саме – тієї частини, яка повинна відраховуватися до бюджету у вигляді податку на прибуток; Тому введення інвестиційного податкового кредиту буде заохочувати підприємства в підвищенні ефективності своєї роботи та отриманні прибутку. Рішення про надання кредиту за галузевою підпорядкованістю підприємств приймають міністерства (відомства), які за дорученням Кабінету Міністрів України виступають роз-

порядниками інвестиційного податкового кредиту на галузевому рівні. Отримання інвестиційного податкового кредиту здійснюється на підставі кредитного договору між галузевим міністерством (відомством) і підприємством-позичальником. Йому повинна передувати всебічна експертиза ефективності інноваційної програми (бізнес-плану) та наявності умов, які б підтверджували реальні можливості підприємства щодо успішної реалізації цієї програми. Загальний обсяг ресурсів інвестиційного податкового кредиту на кожен рік має визначатися Кабінетом Міністрів України в розрахунках до бюджету. Виходячи зі стану економіки, він може досягати до 10 відсотків надходжень до бюджету податку на прибуток з наступним розподілом знижки податку по міністерствах (відомствах) відповідно до пріоритетності напрямків їх, інноваційної діяльності. Так, відповідно до Розпорядження КМУ від 1 квітня 2013 р. № 234-р Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року передбачалася розробка законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання суб'єктів господарювання до комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності з метою формування ринку таких об'єктів, у якому повинно було передбачити, зокрема, визначення механізму стимулювання підприємців до взяття на бухгалтерський облік об'єктів права інтелектуальної власності за їх ринковою вартістю та збільшення капіталізації підприємств, у тому числі шляхом запровадження податкових канікул. [12]. Так, варто наголосити, що подальшому вдосконаленню підлягає і податкова система України. Незважаючи на нещодавнє гучне обговорення і прийняття податкового кодексу, він виявився не зорієнтованим на інноваційний розвиток економіки, а переважно переслідує мету збільшення зборів до бюджету за рахунок розширення податкової бази і підвищення рівня податкових обкладень.

Далі зупинимось на доцільності здійснення комплексу заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності

національної науки та освіти. З широкого спектра наукових досліджень і підготовки кадрів, традиційно здійснюваних в Україні, мають бути виділені ті, в яких існують відповідні умови для створення так званих острівців прориву (потужні наукові школи, матеріальна база, лідерські позиції тощо). На цих напрямках необхідно сконцентрувати кращі людські та фінансові ресурси, забезпечити адміністративну підтримку, інтеграцію суто дослідницького та університетського сегментів для кадрового супроводження наукових програм. Для зменшення розриву між академічною та університетською наукою потрібно створити такі спільні освітньо-наукові середовища, в яких наука передає освіті останні досягнення, формуючи її передовий зміст, а освітня компонента наповнює наукову сферу талановитою молоддю, з якої виростуть майбутні вчені, які володіють сучасною методологією науки. У таких середовищах практично зникне межа між дослідженням і дипломною чи курсовою роботою, між викладачем і вченим. Потрібно домогтися правильного розуміння автономії університетів у нашій країні. Автономними, як, до речі, й дослідницькими, мають бути університети, які об'єктивно досягли відповідних інтелектуальних і моральних стандартів. А держава, будучи зацікавленою в існуванні таких центрів незалежної думки, повинна гарантувати і забезпечувати умови для їхньої діяльності. Отже, метою Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2017 роки є активізація наукової діяльності та поглиблення її взаємодії з навчальним процесом в університетах, утворення університетів дослідницького типу та запровадження нових організаційно-структурних форм наукової підготовки висококваліфікованих фахівців та виконання конкурентоспроможних наукових розробок, зокрема науково-навчальних центрів [13].

Інноваційний процес займає весь період розвитку інновації від зародження ідеї, розробки та реалізації інновації у вигляді нового продукту, техніки та технології. Розробка інновації або зародження ідеї до розвитку інновації виникає тоді,

коли створюються умови та виникає необхідність створити щось кардинально нове, для отримання більшого прибутку для підприємства. Використання в своїй діяльності інновацій дає значно підвищити рівень конкурентоспроможності, що на даний час є необхідною умовою для ефективного функціонування будь-якого підприємства [14; с. 81]. Один із видів, поки що недостатньо опрацьований, інноваційної діяльності відноситься до так званих масових інновацій, які в розвинених країнах охоплюють до 90–100% загальних обсягів високотехнологічного бізнесу. Цей вид діяльності в Україні регулюється двома законами про наукові парки. Він не потребує надання жодних пільг з боку держави і ґрунтується лише на взаємних інтересах і мотиваціях учасників інноваційного процесу. Так, важливим є забезпечення інноваційного розвитку одночасно в основних індустріально та науково розвинених регіонах України. Інтерес місцевої влади в підтримці й розвитку своїх інноваційних середовищ полягає в тому, що останні дають регіону додаткові та інтелектуально-орієнтовані робочі місця, залучають зовнішній інвестиційний капітал. Закордонний досвід доводить, що місцева влада надає своїм інноваційним середовищам (науковим паркам, технополісам, бізнес-інкубаторам тощо) території для розвитку, приміщення, іноді володіє частиною пакетів акцій для участі в управлінні інноваційною структурою. Цьому, зокрема, присвячена Концепція Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки, яка визначає наступні завдання та варіанти вирішення: формування інфраструктури для проведення ефективних фундаментальних досліджень у галузі нанотехнологій; координація робіт із створення і застосування нанотехнологій та наноматеріалів; розроблення нових підходів до підготовки кваліфікованих спеціалістів з питань розв'язання наукових, технологічних і виробничих проблем розвитку нанотехнологій і виготовлення нових наноматеріалів шляхом лібералізації податкової політики, оптимізації фінансової політики і системи захисту прав інтелектуальної влас-

ності. Зазначена концепція передбачає такі варіанти розв'язання проблеми: перший – створення умов для залучення зовнішнього інвестора і позабюджетних коштів для розвитку наноіндустрії; другий – залучення державних кредитів до закупівлі необхідного обладнання для виготовлення нових наноматеріалів; третій – створення системи державного фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у рамках державної цільової програми та залучення позабюджетних коштів для реконструкції існуючих та створення нових промислових потужностей. Аналіз цих варіантів свідчить, що найбільш ефективним є третій варіант [15].

Українська держава є активним учасником багатьох міжнародних космічних проєктів і програм. Експлуатація космічної техніки з метою дослідження та використання космічного простору, як відомо, належить до надзвичайно ризикових видів підприємницької діяльності. Цей ризик перш за все обумовлений високою капітаоемністю космічних проєктів і програм. Наприклад, на проведення запуску деяких геостационарних супутників необхідні витрати перевищують 300 млн. доларів США, включаючи вартість ракети-носія [16; с. 533]. Тому в разі настання аварій чи катастроф космічної техніки, суб'єкти космічної діяльності зазнають значних збитків, що негативно впливає як на реалізацію окремих космічних проєктів, так і на розвиток всієї космічної індустрії. Так, Указом Президента від 6 лютого 2001 року N 73/2001 Про заходи щодо використання космічних технологій для інноваційного розвитку економіки держави затверджено Концепцію структурної перебудови та інноваційного розвитку космічної галузі. Зазначена концепція є основою для розроблення програми структурної перебудови та інноваційного розвитку космічної галузі [17].

Вищезазначений структурно-правовий аналіз державних цільових програм щодо стимулювання і підтримки інноваційної діяльності дозволяє зробити наступні висновки:

Утвердження інноваційної моделі розвитку – один з найважливіших системних

факторів підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та національної безпеки держави. Інноваційна інфраструктура в Україні є функціонально неповною та недостатньо розвинутою, вона не охоплює усі ланки інноваційного процесу. Сьогодні ще не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури.

Аналіз законодавства з питань регулювання діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури свідчить про його недосконалість, фрагментарність, що стримує успішне становлення і розвиток вітчизняної інноваційної інфраструктури.

Ініціатором і головним замовником прогнозування науково-технологічного розвитку в основному є держава. У провідних державах світу обсяг державної фінансової підтримки прогнозування науково-технологічного розвитку досягає 2 відсотків загального обсягу бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності. На жаль, доводиться констатувати, що сьогодні суб'єкти інноваційної діяльності стикаються з перешкодами фінансового, політичного, правового характеру, що постають на шляху масової реалізації інновацій.

Через недостатнє фінансування з боку держави результати проектів не є ринковими, а відсутність необхідного правового забезпечення не сприяє зниженню алеаторності інвестиційних угод, через що вони не можуть викликати зацікавленість комерційних організацій. [18; с. 95]

З урахуванням трансформації економіки державна інноваційна політика повинна формуватися на основі аналізу поточного стану інноваційної діяльності в Україні, комплексного підходу до вирішення завдань інноваційної політики, розробленої стратегії та прогнозів інноваційного розвитку.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Ре-

жим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

4. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.ru/zakon/zakon-ob-innovatsionnoy-deyatelnosti.html>.

5. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

6. Закон України «Про наукову і науково-технологічну діяльність» від 13.12.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/law/98_nauk.html.

7. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

8. Закон України «Про державні цільові програми» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 25, ст. 352.

9. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

10. Указ Президента України «Програма інтеграції України до Європейського Союзу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00/conv>

11. Постанова КМУ від 14 травня 2008 р. N 447 Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки // Офіційний вісник України. – 2008. – № 36, – С. 40.

12. Розпорядження КМУ від 1 квітня 2013 р. № 234-р Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234-2013-%D1%80>.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу загальнодержавних програмних положень і державних гарантій, їх впливу на подальший інноваційний розвиток економіки. Проведений аналіз державного програмного регулювання і особливостей господарсько-правового регулювання фінансових угод.

SUMMARY

This article analyzes the national project provisions and state guarantees, their impact on the innovative development of the economy in the future. The analysis of the state of legal software regulation and features of the economic and legal regulation of the financial arrangements.

13. Постанова КМУ від 19 вересня 2007 р. N 1155 Про затвердження Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1155-2007-%D0%BF/conv/page>.

14. Резнік Н.П. Способи активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №10. – С. 80-82.

15. Розпорядження від 2 квітня 2009 р. N 331-р Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/331-2009-%D1%80/conv>.

16. Основы страховой деятельности: Учебник / Архипов А.П., Богоявленский С.Б., Дюжев Ю.В. Еремін Б.А., Куксинский Д.В. и др. – М.:БЕК, 1999. – 776 с.

17. Указ Президента від 6 лютого 2001 року N 73/2001 Про заходи щодо використання космічних технологій для інноваційного розвитку економіки держави // Офі-

ційний вісник України офіційне видання 2001 р., № 6, стор. 7, стаття 220.

18. Ключові особливості інноваційної політики як основи для розробки заходів з посилення інновацій, що сприятимуть наближенню України до конкурентної економіки знань – порівняння ЄС та України / За ред. Гудрун Румпф, Джоржа Строгілопулоса, Ігора Єгорова. – К.: Фенікс. – 2011. – 100 с.

19. Проблемы соотношения инновационного законодательства и гражданского права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webpravo.com/news/probljemy-sootnoshjenija-innovatsionnogo-zakonodatjelstva-i-grazhdanskogo-prava/>

20. Дегтярь А.О., Крюков А.И. Правове забезпечення державного регулювання інновацій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/1/01.pdf>

21. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері.: Автореферат Дис... д-ра наук: 12.00.04 – 2009.